

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی

عنوان:

تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی ششم ابتدایی براساس شاخص های انتخاب و سازماندهی محتوا
و دیدگاه معلمان شهر سنندج

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر حسن ملکی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عباس عباس پور

استاد داور:

جناب آقای دکتر علیرضا صادقی

دانشجو:

رزگار معروفی

شهریور ۱۳۹۲

چکیده

پژوهش حاضر تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی ششم ابتدایی براساس شاخص‌های انتخاب و سازماندهی محتوا و دیدگاه معلمان شهر سنندج» انجام شده است. روش تحقیق توصیفی، از نوع پیمایشی است. جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل نخست محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی است که کلیه جملات و تصاویر آن به عنوان نمونه انتخاب شده اند. دوم کلیه‌ی معلمان مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی است که در شهر سنندج در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ مشغول به تدریس کتاب مورد پژوهش بوده اند و حجم نمونه نیز ۹۱ نفر می باشد.

ابزار اندازه گیری در این پژوهش نخست چک لیست محقق ساخته تحلیل محتوا براساس شاخص‌های انتخاب و سازماندهی محتوا است که پایایی آن ۹۳.۷۵٪ بدست آمده است و دوم پرسشنامه‌ی نظر سنجی معلمان است که پایایی آن ۸۶٪ به دست آمده است. بعد از جمع آوری داده‌ها، برای تجزیه و تحلیل آنها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد) برای نتیجه گیری و آمار استنباطی (t یک نمونه‌ای و t دو نمونه‌ی مستقل) برای معناداری و یا عدم معناداری سوالات تحقیق استفاده شده است.

در بخش تحلیل محتوا براساس توضیحات مربوط به هر یک از شاخص‌های چک لیست، چنین برداشت می شود که رعایت برخی اصول در متن کتاب در خور توجه نیست و به آن‌ها بسیار کم پرداخته شده است که می توان به اصول اعتبار، توالی و مداومت اشاره نمود و جا دارد که در کتاب مورد پژوهش به این اصول بیشتر پرداخته شود. همچنین در بخش دیدگاه معلمان چنین استنباط می شود که معلمان نسبت به تمامی اصول انتخاب و سازماندهی محتوا نظر مساعد دارند. البته شایان ذکر است که معلمان زن در مورد اصل اعتبار و نیز معلمان مرد در مورد اصول توالی و وحدت اظهار بی اطلاعی کرده اند. همچنین براساس نتایج به دست آمده از سوال باز پاسخ پرسشنامه (سوال ۳۶) معلمان اعتقاد داشتند که حجم کتاب مورد پژوهش، تعداد درس‌ها و فعالیت‌های کاربرگ‌های آن زیاد می باشد و با توجه به زمان آموزش نمی توان آن را به طور موثر تدریس نمود.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا. مطالعات اجتماعی. اصول انتخاب و سازماندهی محتوا. پایه‌ی ششم ابتدایی.

این اثر تقدیم می شود به؛

والا ترین انسان ها و اولین مربیان زندگی ام که فرزندی آن ها افتخار من است.

به مهربانترین پدرم؛

اسوه می خوبی ها، او که خطوط چین خورده می مردانه اش حاکی از سال ها رنجی است که به پای گل های به ثمر رسیده می زندگی اش کشیده است، دست های پاکش لایق صد لبوسه است و نگاهش تا ابد جاوید زندگی ام خواهد بود.

غزیزترین مادرم؛

که وجودم برایش همه رنج است، وجودش برایم همه مهر است،
او که لبانش بارگاه ترنم نغمه های آسمانی دعاست و نگاهش بدرقه می همیشگی راهم است.

تقدیر و شکر

شرف ترین سپاس ها مخصوص خدایی است که هر چه دارم از اوست؛ سپاس به درگاه خداوند متعال که همیشه و در همه ی لحظات زندگی ام یاور و همراهم بوده است؛ بر خود لازم می دانم از تمامی کسانی در زندگی و دوران تحصیل مرایاری کرده اند شکر کنم.

کمال قدر دانی و شکر را دارم از اساتید بزرگوار و کرامی ام؛

جناب آقای دکتر حسن ملکی که راهنمایی این اثر را بر عهده گرفتند و بارهائی های ارزنده شان مرایاری کردند. هم چنین از جناب آقای دکتر عباس عباس پور استاد مشاور و دکتر علیرضا صادقی داور این پژوهش سپاسگزاری می کنم. از آموزگاران و مدیرانی که در مدارس شهر سنندج با این جناب همکاری کردند نیز شکر کنم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	چکیده
۳	تقدیر و تشکر
۱۱	فهرست جداول
۱۴	فهرست نمودارها
<h3>فصل اول کلیات</h3>	
۱۶	مقدمه
۱۷	بیان مسأله
۱۷	اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۹	اهداف پژوهش
۲۰	سوالات پژوهش
۲۱	تعریف نظری و عملی مفاهیم
۲۱	کتاب درسی
۲۱	برنامه درسی
۲۱	محتوا
۲۲	مطالعات اجتماعی
۲۲	سازماندهی
۲۲	اهمیت
۲۲	اعتبار
۲۳	علاقه
۲۳	سودمندی
۲۴	قابلیت یادگیری
۲۴	توالی
۲۴	مداومت
۲۵	وسعت
۲۵	تعادل
۲۵	وحدت

فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲۷	مقدمه
۲۷	تعلیم و تربیت و برنامه درسی
۲۸	۲-۱ مبانی نظری پژوهش
۲۸	۲-۱-۱ برنامه‌ی درسی
۲۸	مفهوم برنامه‌ی درسی
۳۰	مفهوم برنامه ریزی درسی
۳۲	مبانی برنامه ریزی درسی
۳۲	مبانی فلسفی
۳۲	مبانی روانشناختی
۳۳	مبانی اجتماعی یا جامعه شناختی
۳۳	ماهیت و مراحل برنامه ریزی درسی
۳۴	دیدگاه های کلان و اساسی برنامه درسی
۳۴	ارتدکس مذهبی
۳۵	انسان گرایی عقلانی
۳۵	پیشرفت گرایی
۳۶	نظریه‌ی انتقادی
۳۷	نومفهوم گرایی
۳۷	کثرت گرایی شناختی
۳۸	سطوح مختلف طراحی برنامه درسی در سطح کلان
۳۸	برنامه درسی آرمانی
۳۸	برنامه درسی مکتوب
۳۹	برنامه درسی حمایت شده
۳۹	برنامه درسی اجرا شده
۳۹	برنامه درسی آزمون شده
۳۹	برنامه درسی یادگرفته شده
۴۰	برنامه درسی پنهان
۴۰	برنامه درسی پوچ
۴۱	دیدگاه های حاکم بر برنامه درسی
۴۱	دیدگاه رفتاری
۴۱	دیدگاه موضوعی / دیسیپلینی
۴۱	دیدگاه اجتماعی
۴۱	دیدگاه فرایند شناختی
۴۲	دیدگاه رشد گرا

۴۲	دیدگاه انسان گرایانه	
۴۲	دیدگاه ماورای فردی	
۴۲	محتوا	۲-۱-۱-۲
۴۲	تعریف محتوا	
۴۴	جایگاه محتوا در برنامه درسی	
۴۴	ضرورت انتخاب محتوا	
۴۵	گذری تاریخی بر معیارهای انتخاب محتوا	
۴۵	سقراط / افلاطون	
۴۶	ارسطو / ویوس / آوگوستینوس / راتکه / کانت / هربارت / پستالوزی / جان دیویی	
۴۷	ژان پیاژه / جروم اس . برونر / باییت / تایلر / رث	
۴۸	رابینسون / کمنیوس / ژان ژاک روسو	
۴۸	اصول و معیارهای انتخاب محتوا	
۴۸	اصل اهمیت	
۴۹	اصل اعتبار / اصل علاقه	
۴۹	اصل سودمندی / اصل قابلیت یادگیری	
۵۰	چگونگی فرآیند انتخاب محتوا	
۵۲	سازماندهی	۲-۱-۱-۳
۵۲	تعریف سازماندهی محتوا	
۵۲	اصول سازماندهی محتوا	
۵۲	اصل توالی / اصل مداومت	
۵۴	اصل وسعت / اصل تعادل	
۵۵	اصل وحدت	
۵۵	ویژگی های یک کتاب درسی خوب از دیدگاه برنامه ریزی درسی	۲-۱-۱-۴
۵۶	مطالعات اجتماعی	۲-۱-۲
۵۶	تعریف مطالعات اجتماعی	
۵۸	اهمیت و مفهوم درس مطالعات اجتماعی	
۶۰	زمینه های پیدایش مطالعات اجتماعی	
۶۱	مبانی برنامه درسی مطالعات اجتماعی	
۶۱	مبانی اعتقادی	
۶۱	مبانی اجتماعی / مبانی علمی / مبانی روانشناختی	
۶۳	شیوه های سازماندهی برنامه درسی مطالعات اجتماعی	
۶۳	شیوه های سازماندهی مجزا از هم یا رشته ای	

۶۴	شیوه‌ی سازماندهی تلفیقی یا درهم تنیده	
۶۴	تحلیل محتوا	۲-۱-۳
۶۵	مراحل تحلیل محتوا	
۶۶	انواع تحلیل محتوا	
۶۶	ویژگی های تحلیل محتوا	
۶۷	تحلیل محتوای کتب درسی بر حسب تحلیل مقوله بندی (پدیده در متن)	
۶۸	تکنیک های متداول در تحلیل محتوای کتب درسی	
۷۰	دوره‌ی ابتدایی	۲-۱-۴
۷۰	اهداف دوره‌ی ابتدایی	
۷۱	اهمیت و ضرورت آموزش و پرورش در دوره ابتدایی	
۷۲	کلیاتی در مورد کتاب مورد پژوهش	
۷۷	پیشینه	۲-۲
۷۷	پیشینه داخلی	۲-۲-۱
۷۹	پیشینه خارجی	۲-۲-۲

فصل سوم روش شناسی پژوهش

۸۲	مقدمه	
۸۲	روش تحقیق	
۸۳	جامعه‌ی آماری	
۸۳	نمونه و نمونه گیری	
۸۴	ابزار گردآوری اطلاعات	
۸۴	شیوه‌ی نمره گذاری و تجزیه و تحلیل اطلاعات	
۸۵	روش تحلیل یافته ها	
۸۵	روایی و پایایی ابزار گردآوری داده ها	

فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده ها

۸۸	مقدمه	
۸۸	سوال اول پژوهش	
۹۲	سوال دوم پژوهش	
۹۶	سوال سوم پژوهش	
۱۰۰	سوال چهارم پژوهش	

۱۰۴	سوال پنجم پژوهش
۱۰۸	سوال ششم پژوهش
۱۱۲	سوال هفتم پژوهش
۱۱۶	سوال هشتم پژوهش
۱۲۰	سوال نهم پژوهش
۱۲۴	سوال دهم پژوهش
۱۲۸	بررسی توصیفی سوالات و شاخص های پرسشنامه انتخاب و سازماندهی محتوا
۱۳۱	توصیف آماری شاخص های انتخاب و سازماندهی محتوا
۱۳۳	ویژگی جمعیت شناختی آزمودنی ها
۱۳۶	کنکاش بیشتر

فصل پنجم بحث و نتیجه گیری

۱۴۰	مقدمه
۱۴۰	نتیجه گیری از سوال اول
۱۴۲	نتیجه گیری از سوال دوم
۱۴۳	نتیجه گیری از سوال سوم
۱۴۵	نتیجه گیری از سوال چهارم
۱۴۶	نتیجه گیری از سوال پنجم
۱۴۸	نتیجه گیری از سوال ششم
۱۴۹	نتیجه گیری از سوال هفتم
۱۵۱	نتیجه گیری از سوال هشتم
۱۵۲	نتیجه گیری از سوال نهم
۱۵۳	نتیجه گیری از سوال دهم
۱۵۴	نتیجه گیری
۱۵۴	محدودیت های تحقیق
۱۵۵	پیشنهادات
۱۵۵	پیشنهادات کاربردی
۱۵۵	پیشنهادات پژوهشی
۱۵۶	منابع
۱۵۶	منابع فارسی
۱۶۲	منابع انگلیسی
	پیوست ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۸۹	جدول شماره ۱-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل اهمیت در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۹۱	جدول شماره ۲-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل اهمیت مربوط به گروه معلمان زن
۹۱	جدول شماره ۳-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل اهمیت مربوط به گروه معلمان مرد
۹۱	جدول شماره ۴-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل اهمیت
۹۳	جدول شماره ۵-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل اعتبار در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۹۵	جدول شماره ۶-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل اعتبار مربوط به گروه معلمان زن
۹۵	جدول شماره ۷-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل اعتبار مربوط به گروه معلمان مرد
۹۵	جدول شماره ۸-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل اعتبار
۹۷	جدول شماره ۹-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل علاقه در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۹۹	جدول شماره ۱۰-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل علاقه مربوط به گروه معلمان زن
۹۹	جدول شماره ۱۱-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل علاقه مربوط به گروه معلمان مرد
۹۹	جدول شماره ۱۲-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل علاقه
۱۰۱	جدول شماره ۱۳-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل سودمندی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۱۰۳	جدول شماره ۱۴-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل سودمندی مربوط به گروه معلمان زن
۱۰۳	جدول شماره ۱۵-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل سودمندی مربوط به گروه معلمان مرد
۱۰۳	جدول شماره ۱۶-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل سودمندی
۱۰۴	جدول شماره ۱۷-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل قابلیت یادگیری در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۱۰۷	جدول شماره ۱۸-۲۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل قابلیت یادگیری مربوط به گروه معلمان زن
۱۰۷	جدول شماره ۱۹-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل قابلیت یادگیری مربوط به گروه معلمان مرد
۱۰۷	جدول شماره ۲۰-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل قابلیت یادگیری
۱۰۸	جدول شماره ۲۱-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل توالی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم
۱۱۱	جدول شماره ۲۲-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل توالی مربوط به گروه معلمان زن
۱۱۱	جدول شماره ۲۳-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل توالی مربوط به گروه معلمان مرد
۱۱۱	جدول شماره ۲۴-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل توالی

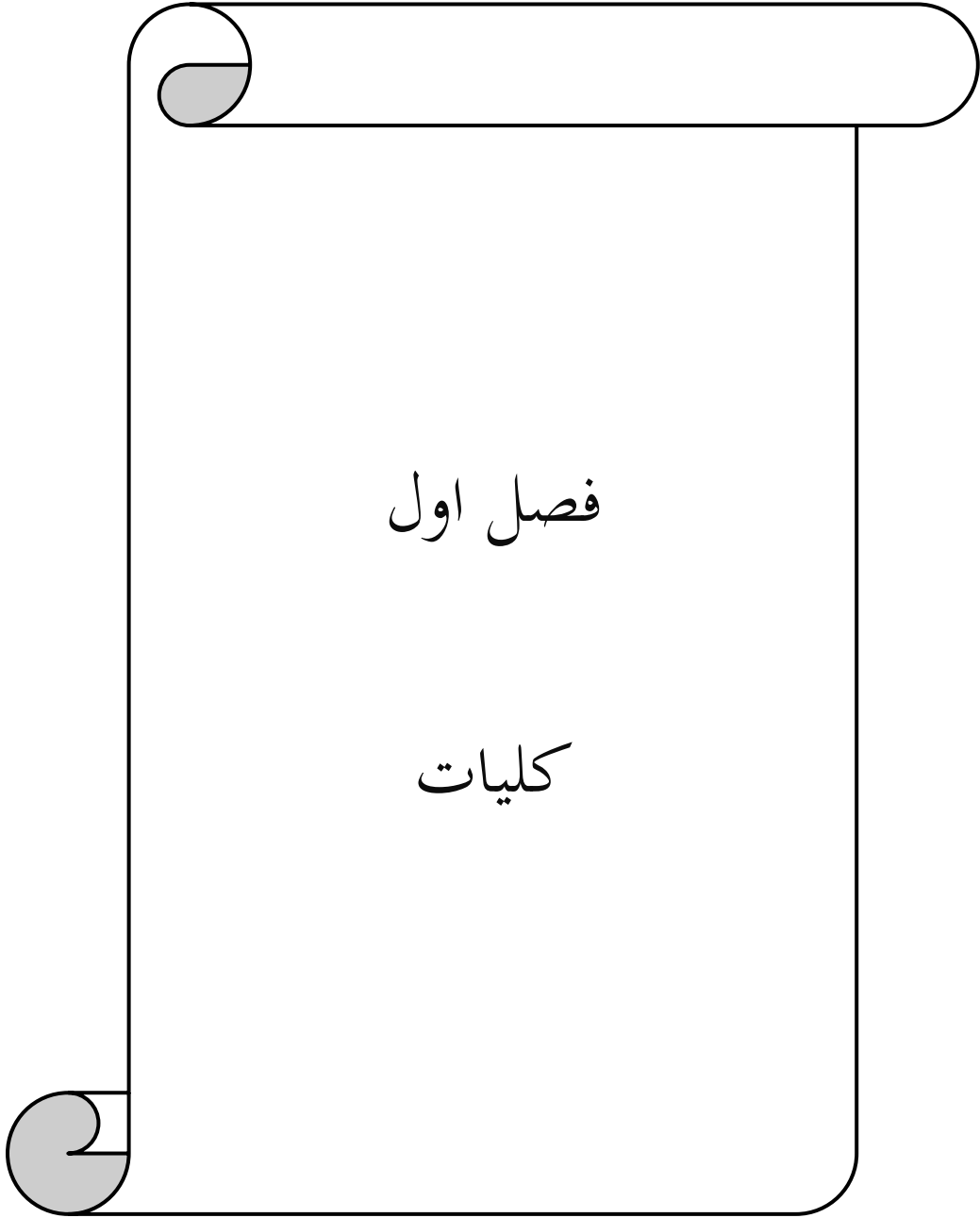
- جدول شماره ۲۵-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل مداومت در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ۱۱۳
- جدول شماره ۲۶-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل مداومت مربوط به گروه معلمان زن ۱۱۵
- جدول شماره ۲۷-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل مداومت مربوط به گروه معلمان مرد ۱۱۵
- جدول شماره ۲۸-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل مداومت ۱۱۵
- جدول شماره ۲۹-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل وسعت در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ۱۱۷
- جدول شماره ۳۰-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل وسعت مربوط به گروه معلمان زن ۱۱۹
- جدول شماره ۳۱-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل وسعت مربوط به گروه معلمان مرد ۱۱۹
- جدول شماره ۳۲-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل وسعت ۱۱۹
- جدول شماره ۳۳-۴: جدول توزیع و درصد فراوانی شاخص های اصل تعادل در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ۱۲۱
- جدول شماره ۳۴-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل تعادل مربوط به گروه معلمان زن ۱۲۳
- جدول شماره ۳۵-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل تعادل مربوط به گروه معلمان مرد ۱۲۳
- جدول شماره ۳۶-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل تعادل ۱۲۳
- جدول شماره ۳۷-۴: شماره: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل وحدت مربوط به گروه معلمان زن ۱۲۷
- جدول ۳۸-۴: جدول آزمون برابری میانگین با عدد ۳ برای اصل وحدت مربوط به گروه معلمان مرد ۱۲۷
- جدول شماره ۳۹-۴: جدول آزمون برابری میانگین بین دو گروه زن و مرد برای اصل وحدت ۱۲۷
- جدول شماره ۴۰-۴: وضعیت توصیفی شاخص های انتخاب محتوا ۱۳۰
- جدول ۴۱-۴: وضعیت توصیفی شاخص های سازماندهی محتوا ۱۳۱
- جدول ۴۲-۴: وضعیت شاخص های انتخاب محتوا در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم از دیدگاه معلمان ۱۳۲
- جدول ۴۳-۴: وضعیت شاخص های سازماندهی محتوا در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم از دیدگاه معلمان ۱۳۳
- جدول ۴۴-۴: توزیع فراوانی افراد شرکت کننده در پژوهش به تفکیک جنسیت ۱۳۴
- جدول شماره ۴۵-۴: فراوانی و درصد فراوانی سنوات تدریس افراد شرکت کننده (معلمان) در پژوهش ۱۳۵
- جدول ۴۶-۴: فراوانی و درصد فراوانی ارتباط رشته تحصیلی افراد شرکت کننده (معلمان) در پژوهش با کتاب مورد پژوهش ۱۳۶
- جدول ۴۷-۴: جدول توافقی تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا*ارتباط رشته تحصیلی
- ۱۳۷
- جدول شماره ۴۸-۴: جدول آزمون استقلال بین تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا و ارتباط رشته ۱۳۷

تحصیلی

- ۱۳۸ جدول شماره ۴-۴۹: جدول توافقی تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا*سنوات تدریس
- ۱۳۸ جدول شماره ۴-۵۰: جدول آزمون استقلال بین تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا و سنوات تدریس
- ۱۳۹ جدول شماره ۴-۵۱: جدول توافقی تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا*جنسیت
- ۱۳۹ جدول شماره ۴-۵۲: جدول آزمون استقلال بین تطابق دیدگاه های معلمان براساس اصول انتخاب محتوا و جنسیت

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۹۰	نمودار شماره ۱-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل اهمیت
۹۴	نمودار شماره ۲-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل اعتبار
۹۸	نمودار شماره ۳-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل علاقه
۱۰۲	نمودار شماره ۴-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل سودمندی
۱۰۶	نمودار شماره ۵-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل قابلیت یادگیری
۱۱۰	نمودار شماره ۶-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل توالی
۱۱۴	نمودار شماره ۷-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل مداومت
۱۱۸	نمودار شماره ۸-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل وسعت
۱۲۲	نمودار شماره ۹-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل تعادل
۱۲۶	نمودار شماره ۱۰-۴: نمودار جعبه‌ای مربوط به داده‌های اصل وحدت
۱۳۴	نمودار ۱۱-۴: توزیع فراوانی افراد شرکت کننده (معلمان) در پژوهش به تفکیک جنسیت
۱۳۵	نمودار ۱۲-۴: توزیع فراوانی افراد شرکت کننده (معلمان) در پژوهش براساس سنوات تدریس
۱۳۶	نمودار ۱۳-۴: توزیع فراوانی افراد شرکت کننده (معلمان) در پژوهش براساس میزان ارتباط رشته تحصیلی با موضوع کتاب مورد پژوهش

مقدمه

تعلیم و تربیت دوره ابتدایی نقش بسیار حساس و سرنوشت سازی در آینده‌ی دانش آموزان ایفا می کند، چون مخاطبین کتاب های درسی در این دوره کودکان هستند و ارائه‌ی پیام و محتوای آموزشی به آنها بایستی با دقت و احتیاط صورت گیرد و به تبع آن، دست اندرکاران تهیه‌ی محتوا و برنامه ریزان درسی مسئولیت سنگینی بر دوش دارند.

از آنجایی که بی توجهی به آموزش ابتدایی می تواند هر جامعه ای را با خسارات و ضایعات جبران ناپذیری روبرو گرداند از این رو تهیه‌ی یک برنامه ریزی موثر و مناسب در نظام آموزشی از جایگاه ویژه ای برخوردار است. زیرا یکی از ارکان مهم تعلیم و تربیت، برنامه ریزی درسی است. بدون برنامه ریزی در هیچ دوره ای نمی توان کاری را انجام داد و یک برنامه ریزی حساب نشده و نبودن نیروی انسانی متخصص از جمله عواملی هستند که در عدم دستیابی به اهداف آموزشی موثر هستند (مفیدی، ۱۳۸۵).

آموزش و پرورش فرایندی است که برای تغییر و تعدیل رفتار فراگیران تلاش می کند و برای تحقق هدف هایی مشخص به فعالیت می پردازد نقش اساسی به عهده برنامه درسی است که شامل اهداف، محتوا، روش ها و ارزشیابی می شود. محتوا از عناصر و فرایند های برنامه درسی است و می تواند از طریق کتاب درسی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عرضه شود. کتاب های درسی یکی از عوامل اساسی رشد و توسعه یادگیری شناختی کودکان در جهان امروز است. استفاده از روش تحلیل محتوا در زمینه آموزش و پرورش مبتنی بر این فرض اساسی است که هر وسیله ارتباط مانند کتاب، دارای پیام های نهانی و آشکاری است که خواننده را تحت تاثیر قرار می دهد (وست برگ، ۱۹۹۱ ص ۷۴).

کتاب درسی در کشورهای دارای نظام آموزشی متمرکز مانند ایران اصلی ترین محتوای آموزش و تنها وسیله‌ی آموزشی است که در اختیار معلم قرار می گیرد و فرآیند تدریس و یادگیری صرفا به اتکای محتوای برنامه، مفاهیم و ارزش های تحصیلی و امتحانات متعدد براساس کتاب های درسی و برنامه آموزش صورت می گیرد نقش کتاب درسی بسیار مهم تلقی شده و جای تعمق و تتبع فراوان دارد به همین دلیل است که تجدید نظر اصولی در برنامه های درسی و بالا بردن کیفیت و کارایی آن ها یکی از ضرورت های نظام آموزشی است.

افت تحصیلی و کم توجهی دانش آموزان ریشه در عوامل متعدد دارد. آنچه که در این میان بیشتر از سایر عوامل در کاهش بازدهی و فراگیری دانش آموزان تاثیر می گذارد، نحوه‌ی انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی است. محتوای برنامه‌ی درسی دربرگیرنده خط مشی های اجرایی برای رسیدن به اهداف آموزش و پرورش است. به همین جهت لازم است در تهیه و تدوین آنها نهایت دقت اعمال گردد تا جوابگوی نیازهای آموزشی ناشی از تحولات سریع علمی، اقتصادی، اجتماعی باشد. کتب درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط - مشی های آموزشی دارند مرکز توجه خاصی برای همه‌ی دست اندرکاران تعلیم و تربیت می باشد (موسوی، ۱۳۷۵، ص ۱۴).

بیان مسأله

یکی از مراحل اساسی در طراحی برنامه های درسی، انتخاب و سازماندهی محتوا می باشد و از مهم ترین نکات در ارتباط با محتوای دروس، تصمیم گیری درباره این مطلب است که فرصت های یادگیری تحت چه ضوابط و اصولی بایستی انتخاب و سازماندهی شوند تا در نهایت بتوانند تغییرات مطلوب را در یادگیرنده بوجود آورند. بدیهی است که اگر محتوای برنامه های درسی از نظر اصول تهیه و سازماندهی محتوا به درستی صورت پذیرد معلمان و دانش آموزان در فرآیند یاددهی و یادگیری موفق خواهند بود. به مدد تجربه ثابت شده که در بیشتر موارد، غیر موثر بودن برنامه های درسی به دلیل نامناسب بودن انتخاب محتوا و ضعف در چگونگی سازماندهی آن است که یادگیری را مشکل می سازد و یا نتیجه ای کمتر از انتظار به بار می آورد.

مسئله ای که ذهن پژوهشگر را مشغول کرده این است که مطالعه تاریخچه ی برنامه ریزی درسی در ایران و پژوهش های صورت گرفته در این رابطه نشان می دهد اصول حاکم بر انتخاب و سازماندهی محتوا در تدوین محتوا رعایت نشده است.

مطالعات اجتماعی یک حوزه ی یادگیری اصلی¹ است که به منظور نیل به تربیت اجتماعی و شهروند مطلوب از رشته ها و شاخه های علمی چون جغرافیا، تاریخ، جامعه شناسی، اقتصاد، آموزش های مدنی و... بهره می گیرد.

همچنین سال تحصیلی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۱ اولین سال اجرای نظام آموزشی ۳-۳-۶ و اضافه شدن پایه ششم به دوره ابتدایی است و چاپ اول کتاب مطالعات اجتماعی مورد تدریس قرار می گیرد پژوهشگر را ترغیب نمود تا تحقیقی در مورد تناسب محتوای آن با اصول انتخاب و سازماندهی محتوا انجام دهد.

بر پایه نکات یاد شده در این پژوهش قصد بر آن است تا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی از طریق بررسی تحلیل محتوای آن و همچنین نظرات معلمان ارزشیابی شود. و براساس یافته های پژوهش، گامی در جهت رفع نواقص احتمالی آن برداشته شود و در حالت کلی نظام آموزشی را در رسیدن به اهداف خود گامی به جلو هدایت کنیم.

امید است نتایج و یافته های این پژوهش، تصویری روشن از وضع کتاب درسی موجود به دست دهد .

اهمیت و ضرورت پژوهش

این پژوهش بنا به چند دلیل حائز اهمیت است. اول این که یکی از مراحل اساسی در طراحی و تنظیم برنامه های درسی، انتخاب محتوا است. منظور از محتوا مجموعه ای از دانش ها و مهارت ها و گرایش ها و ... است که دانش آموزان باید در مدرسه بیاموزند مهم ترین بخش از محتوا، مواد درسی مختلفی است که در قالب موضوعات

¹ - key learning Area

در کتاب های درسی جمع آوری و به دانش آموزان ارائه می شود. از آنجایی که در نظام آموزشی کشور ما، برنامه ریزی و تالیف کتب درسی به شکل متمرکز صورت می گیرد و در همه نقاط کشور از برنامه ها و کتاب های یکسانی جهت یادگیری و تدریس استفاده می شود، لذا در این گونه سیستم های آموزشی، کتاب درسی یکی از عناصر مهم و اساسی در امر آموزش به حساب می آید. لازم است که محتوای کتاب درسی از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار گیرد تا هم مسائل و مشکلات مربوط به انتخاب و سازماندهی کتاب درسی شناسایی شوند و هم اطلاعات لازم و مفیدی در جهت اصلاح برنامه ها و محتوای آن ها فراهم آید.

ضرورت مطالعه در خصوص محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از طریق این درس فراگیران شناخت لازم را نسبت به محیط و روابط اجتماعی به دست می آورند، در امور فعالیت های اجتماعی مهارت های لازم را کسب می کنند و نسبت به زندگی اجتماعی نگرش های مثبت به دست می آورند (ملکی، ۱۳۸۵).

ضرورت روشی این پژوهش این است که چون اولین سال افزودن پایه ششم به دوره ابتدایی و اجرای سراسری کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی (با کد ۳۴/۵) در کشور است، نتایج و یافته های این پژوهش می تواند مسئولین و دست اندرکاران برنامه ریزان درسی و مجریان را در جهت اصلاح و تقویت برنامه های درسی یاری رساند و منجر به بهبود و کارایی بیشتر کتاب مذکور گردد.

کتاب های درسی از اهمیت ویژه ای برخوردارند زیرا :

- در بسیاری از موارد کتاب درسی تنها وسیله ای آموزشی است که در اختیار معلم قرار می گیرد (شعبانی، ۱۳۸۳).

- امر تدریس و آموزش در کلاس صرفاً براساس محتوای کتاب های درسی صورت می گیرد و کتاب بیشتر جنبه ای محوری دارد. کتاب درسی به دلیل تاثیر گذاری در یادگیری باید ویژگی هایی داشته باشد که قابلیت یادگیری آنها را بالا ببرد. کتاب های درسی موفق و مطلوب آن هایی هستند که از کیفیت و نحوه ای ارائه ای محتوای خوب برخوردار باشند و بتوانند یادگیرنده را برای یادگیری و توسعه ای آن در یادگیری های بعدی یاری کنند. رسیدن به این نوع کتاب های درسی یکی از مهمترین فعالیت های برنامه ریز درسی و تالیف کتاب در دانشگاه ها و مراکز یادگیری محسوب می شود (ملکی، ۱۳۸۶).

اهمیت دیگر این پژوهش از حیث کاربرد آن برای برنامه ریزان درسی و مسئولان تعلیم و تربیت در وزارت آموزش و پرورش؛ معلمان و مربیانی که وظیفه آموزش و تدریس را برعهده دارند و همچنین پژوهشگران و دانشجویان رشته های برنامه ریزی درسی و علوم اجتماعی و دیگر علاقمندان به این حوزه است.

اهداف پژوهش

هدف کلی :

تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس شاخص های انتخاب محتوا، سازماندهی محتوا و دیدگاه معلمان شهر سنندج

اهداف ویژه :

۱. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل اهمیت و دیدگاه معلمان
۲. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل اعتبار و دیدگاه معلمان
۳. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل علاقه و دیدگاه معلمان
۴. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل سودمندی و دیدگاه معلمان
۵. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل قابلیت یادگیری و دیدگاه معلمان
۶. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل توالی و دیدگاه معلمان
۷. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل مداومت و دیدگاه معلمان
۸. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل وسعت و دیدگاه معلمان
۹. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل تعادل و دیدگاه معلمان
۱۰. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی براساس اصل وحدت و دیدگاه معلمان

سوالات پژوهش:

سوال کلی:

تا چه میزان محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس شاخص های انتخاب و سازماندهی محتوا تدوین شده است؟

سوالات ویژه:

۱. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل اهمیت تدوین شده است؟
۲. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل اعتبار تدوین شده است؟
۳. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل علاقه تدوین شده است؟
۴. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل سودمندی تدوین شده است؟
۵. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل قابلیت یادگیری تدوین شده است؟
۶. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل توالی تدوین شده است؟
۷. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل مداومت تدوین شده است؟
۸. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل وسعت تدوین شده است؟
۹. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل تعادل تدوین شده است؟
۱۰. آیا محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی براساس اصل وحدت تدوین شده است؟

تعریف نظری و عملی مفاهیم

کتاب درسی^۱:

تعریف نظری: کتاب معین و مشخص شده ای است که در تدریس یک موضوع درسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این کتاب به صورت منظم تدوین شده و برای سطح خاصی از آموزش به کار می‌رود و به عنوان منبع اصلی برای یک درس خاص در یک رشته‌ی معین مورد استفاده قرار می‌گیرد (لوی، ۱۳۸۳، ص ۲۹).

همچنین کتاب درسی، محصول یک فرآیند تکنولوژیک است که محتوا و ساختار آن، برنامه درسی را به شیوه ای که مناسب آموزش و یادگیری باشد، تصریح و تفسیر می‌کند (پارسا، ۱۳۷۴، ص ۱۷).

تعریف عملیاتی: منظور چاپ اول کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی است که توسط دفتر تالیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری جهت تدریس در پایه تحصیلی مورد نظر انتشار یافته است.

برنامه درسی^۲:

برنامه درسی به محتوای رسمی و غیر رسمی، فرایند محتوای آموزش‌های آشکار و پنهان اطلاق می‌گردد که به وسیله‌ی آنها یادگیرنده تحت هدایت مدرسه دانش لازم را بدست آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها، قدر شناسی‌ها و ارزش‌های خود را تغییر می‌دهد (ملکی، ۱۳۸۸، ص ۳۴).

محتوا^۳:

تعریف نظری: آن چیزی است که قرار است آموزش داده شود و یا آنچه که می‌خواهیم یاد گرفته شود، محتوا را می‌توان شامل کلیه‌ی مطالب، مفاهیم و اطلاعات مربوط به یک درس مورد نظر دانست (میرزابیگی، ۱۳۸۱).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش منظور از محتوا، مطالب کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۱ می‌باشد.

^۱ - Text book

^۲ - Curriculum

^۳ - Content